

راه‌های مقابله با نقض حریم خصوصی مردم از طرق قانونی
با بررسی موضوعی قوانین

تالیف:

مرضیه علیرزایی

www.ketab.ir

سرشناسه	: ۱۳۵۷-علیرضایی، مرضیه
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc.
عنوان و نام پدیدآور	: /تالیف مرضیه علیرضایی. راه‌های مقابله با نقض حریم خصوصی مردم از طرق قانونی
مشخصات نشر	: ۱۳۹۹. کرج: موسسه نشر سیمرغ آسمان آذرگان
مشخصات ظاهری	: ۱۱۸ص.
شابک	: ۹۷۸-622-746840-3
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: حریم شخصی -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	: Privacy -- *Law and legislation -- Iran
رده بندی کنگره	: KMH۴۱۶۰
رده بندی ریبی	: ۳۲۳/۴۴۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۳۱۲۹۷۴

راه‌های مقابله با نقض حریم خصوصی مردم از طرق قانونی با بررسی موضوعی قوانین

نویسنده: مرضیه علیرضایی

مؤسسه نشر: سیمرغ آسمان آذرگان

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۹

چاپ و انتشارات: چاپ پارمیدا

شماره گالری: ۱۰۰

قیمت: ۳۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۴۶۸۴۰-۳

آدرس: کرج، جاده ملارد، گلستان ۴۳، ساختمان دیبا، واحد ۲۹ - پست‌کد: ۳۱۶۶۹۳۶۸۶۹

WWW.KETABOON.COM

پیشگفتار

نگاهی تاریخی به اصطلاح حریم خصوصی در مباحثات روزمره و میان حقوقدانان نشانگر آن است که رعایت حریم خصوصی در فرایند دادرسی از اصول اساسی قلمداد می‌گردد. شیوه‌های جبران در مسئولیت مدنی در واقع اجرای تعهد قانونی فاعل زیان دیده است. انواع ضررهای مادی، معنوی، جسمانی از نظر ماهیت یا یکدیگر متفاوت هستند و لذا روش‌های جبران آنها یکسان نمیباشد در نظام حقوقی کشور ما در مجموع از دو روش کلی جبران عینی یا اعاده وضع سابق زیان دیده و دیگری جبران بدلی یا از طریق دادن معادل (پول و مثل) تبعیت می‌شود. رایج‌ترین روش جبران خسارات در اکثر نظام‌های حقوقی جبران از طریق دادن معادل میباشد. در فقه اسلامی و حقوق ایران جبران عینی به خصوص در مورد ضررهای مالی بر سایر طرق جبران خسارت ارجحیت دارد. در حقوق ایران جبران مادی ضررهای معنوی، نه در قوانین و نه در رویه قضایی جایگاه صریح و شفافی ندارد. به طور کلی حقوق حریم خصوصی در حوزه‌های مختلفی نظیر حریم خصوصی در منازل و اماکن، حریم خصوصی جسمانی و حریم خصوصی اطلاعاتی و ارتباطاتی قابل بحث است. حریم خصوصی معنوی سیال و نسبی است و عواملی مانند عمر، یا خصوصی بودن مکان، عادی یا حساس بودن موضوع در نقض حریم خصوصی تاثیر ددار است و ضمانت اجرای تعرض به حریم خصوصی حسب مورد میتواند با پرداخت مبلغی پول یا سایر طرق خسارت وارده جبران شود. حریم خصوصی به عنوان یکی از مؤلفه‌های حقوق بشر و صرفاً نه تنها از نژاد، قومیت، دین و مذهب در کلیه اسناد بین‌المللی مورد حمایت قرار می‌گیرد

فهرست

پیشگفتار	۵
مقدمه	۱۱

فصل اول: شناسایی حریم خصوصی

۱-۱. حریم خصوصی و مصادیق و قلمرو آن	۱۵
۱-۱-۱. مفهوم و تعریف حریم خصوصی	۱۵
۱-۱-۲. پیشینه حریم خصوصی	۱۷
۱-۱-۳. حوزه‌های حریم خصوصی و مصادیق تعرض به آن	۱۸
۱-۲. جایگاه سرمایه‌ها و حقوق معنوی	۱۹
۱-۲-۱. جایگاه حفظ حقوق معنوی در قانون اساسی و حقوق موضوعه	۱۹
۱-۲-۲. جایگاه رایه‌های معنوی در اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸	۲۰
۱-۲-۳. مطالعه کار ردی و ملی حریم خصوصی در نظام حقوقی ایران	۲۰
۱-۳-۱. نوآوری بین‌درت کیفری در خصوص حریم خصوصی مصوب ۱۳۹۲	۲۱
۱-۳-۲. اهمیت جایگاه قلمرو معنوی در صیانت از حریم خصوصی	۲۳
۱-۳-۳. اهمیت و جایگاه تضامین صیانت از حریم خصوصی	۲۴
۱-۳-۳-۱. منع دستگیری	۲۹
۱-۳-۳-۲. اعلان حقوق متهم در صورت نتایج سر قرار گرفتن	۲۹
۱-۳-۳-۳. رعایت حریم خصوصی	۳۰
۱-۳-۳-۴. تفهیم اتهام	۳۱
۱-۳-۳-۵. بازداشت متهم بیش از ۲۴ ساعت	۳۲
۱-۳-۳-۶. حق داشتن وکیل	۳۳
۱-۳-۴. سایر قوانین	۳۴
۱-۴. مستندات دفاع از حریم خصوصی در اسناد بین‌المللی و قوانین اروپا	۳۸
۱-۴-۱. دفاع از حریم خصوصی در اسناد بین‌المللی	۳۸
۱-۴-۲. دفاع از حریم خصوصی در قوانین اروپا	۴۱

فصل دوم: اصول خسارات قابل جبران و منابع مسئولیت جبران

۲-۱. مفهوم خسارت	۴۹
۲-۱-۱. مفهوم لغوی خسارت	۴۹
۲-۱-۲. مفهوم اصطلاحی خسارت	۵۱
۲-۱-۳. انواع خسارت	۵۴
۲-۲. شرایط مطالبه خسارت قابل جبران	۶۴
۲-۲-۱. مسایم بودن خسارت	۶۵

۶۷	۲-۲-۲. مستقیم بودن خسارت
۶۷	۲-۲-۳. عدم جبران خسارت در گذشته
۶۹	۲-۲-۴. مشروع بودن خسارت قابل مطالبه
۷۰	۲-۳. مسئولیت مدنی و وجوه افتراق آن با مسئولیت‌های دیگر
۷۱	۲-۳-۱. مفهوم مسئول و مسئولیت
۷۱	۲-۳-۲. مسئولیت مدنی و سایر مسئولیت‌ها
۷۷	۲-۴. منابع مسئولیت جبران خسارت معنوی در قوانین موضوعه
۷۷	۲-۴-۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۷۹	۲-۴-۲. قانون مجازات اسلامی
۸۱	۲-۴-۳. قانون مدنی
۸۲	۲-۴-۴. قانون مسئولیت مدنی
۸۳	۲-۴-۵. سایر قوانین و مقررات
۸۳	۲-۴-۶. رویه قضایی

فصل سوم: شیوه‌های جبران خسارت و تدارک مسئولیت

۸۵	۳-۱. جبران عینی
۸۵	۳-۱-۱. مفهوم جبران عینی
۸۶	۳-۱-۲. مزایا و محاسن جبران عینی
۸۷	۳-۱-۳. معایب جبران عینی
۸۸	۳-۱-۴. جبران عینی و امحای خسارت عنوی
۸۹	۳-۲. جبران بدلی
۹۰	۳-۲-۱. جبران غیرنقدی خسارت
۹۱	۳-۲-۲. جبران نقدی خسارت
۹۲	۳-۲-۳. جبران بدلی خسارت معنوی
۹۳	۳-۳. وسایل و طرق تأمین خسارات
۹۳	۳-۳-۱. ایجاد مسئولیت تضامنی
۹۳	۳-۳-۲. بیمه اجباری مسئولیت
۹۴	۳-۳-۳. صندوق تأمین خسارت
۹۴	۳-۳-۴. روش خسارت اسمی یا نمادین
۹۵	۳-۳-۵. خسارت تنبیهی یا ضمانت اجرای کیفری زیان‌های معنوی
۹۵	۳-۳-۶. قائم مقامی در مطالبه خسارت معنوی
۹۶	۳-۴. تطبیق روش‌های جبران خسارت با حقوق سایر کشورها
۹۷	۳-۴-۱. جبران خسارت معنوی در حقوق فرانسه
۹۸	۳-۴-۲. جبران خسارت معنوی در حقوق آلمان

۹۹ ۳-۴-۳. جبران خسارت معنوی در حقوق اسپانیا
۹۹ ۳-۴-۴. جبران خسارت معنوی در حقوق ایالات متحده آمریکا
۱۰۰ ۳-۴-۵. شیوه تدارک خسارت در حقوق انگلیس و کامن لو
۱۰۵ ماحصل کتاب حاضر
۱۰۸ سخن نویسنده

منابع

۱۱۱ الف. منابع فارسی
۱۱۳ ب- منابع عربی
۱۱۴ ج- ایالات
۱۱۴ د- منابع لاتین
۱۱۶ FOREWORD

www.ketab.ir

مقدمه

در حقوق ایران، با وجود اهمیت درخور توجه حریم خصوصی و لزوم حمایت قانونی از آن، هدف اصلی این اثر، شناسایی حق حریم به عنوان یک حق اساسی و سرمایه معنوی و به رسمیت شناختن آن است تا افراد جامعه در پناه قانون بتوانند در محدوده شخصی و خصوصی خود به دور از مداخلات ناروای دیگران اعم از پلیس و همسایه و غیره و بدون ترس و واهمه از نظارت بازجویی و جاسوسی به زندگی خود بپردازند. و افراد جامعه بتوانند در صورت تعرض به حریم شخصی‌شان در چتر حمایت قانون و مراجع قضایی ذی صلاح قرار بگیرند. با عنایت اینکه اصل این اثر شناسایی هر حقی لازمه شناسایی ضمانت اجرای نقض آن از جمله از جهت جنبه و حرمان خسارت زیان دیدگان است و با توجه به اینکه خسارت انواع مختلفی دارد ضرر مادی، جسمانی و معنوی از انواع خسارت می باشد.

هر یک از این اقسام برای جبران آن به شیوه‌های خاصی دارند. با لحاظ این موضوع که امروزه بین حقوقدانان داخلی و خارجی در مورد نوع خسارت و طرق جبران آن اختلاف نظر وجود دارد و در بین متون حقوقی اعم از کتب و مقالات جز در موارد اندک آن هم در خلال بعضی از کتب، کتاب یا مقاله مستقلی در این زمینه نگاشته نشده است و تنها در بعضی از قوانین، قانونگذار ما به بعضی از طرق جبران خسارت اشاره کرده است. بنابراین تعدد و تنوع خسارت‌هایی که امروزه به اشخاص و اموال آنها وارد می‌شود و مشخص نبودن طرق جبران آنها به طور دقیق و معنون و اختلاف نظر حقوقدانان در این زمینه موجب اهمیت موضوع حریم خصوصی و حمایت قانونی و ضمانت اجرای مسئولیت جبران خسارت ناشی از نقض آن، انگیزه نگارنده در نگارش این کتاب می‌باشد. زیرا حریم خصوصی به عنوان یکی از مهمترین مصادیق حقوق بشر شناخته شده و در بسیاری از اسناد بین المللی راجع به حقوق بشر نظیر میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی و کنوانسیون اروپایی حقوق بشر به غیرقابل تعرض بودن آن تصریح شده است. لذا حق بر حریم خصوصی در زمره مهمترین حقوقی است که ارتباط وثیق با کرامت انسانی دارد. در این راستا حمایت از حریم خصوصی به تکریم شخصیت انسان و به تعبیر دیوان اروپایی حقوق بشر به تکریم در تمامیت مادی و معنوی انسان می‌انجامد. لذا حمایت از شخصیت انسانی مستلزم حمایت از حریم خصوصی می‌باشد. چه بسا افراد بسیاری وجود دارند که از نقض حریم خصوصی رنج می‌برند اما نمی‌دانند با چه عنوان

و با چه مستند قانونی از خود دفاع نمایند. با لحاظ قرار دادن جایگاه خاص و اهمیت حریم خصوصی، در نظام حقوقی ایران به صورت مشخص و معنون از حریم خصوصی حمایت نشده است و به طور کلی یا ضمنی در خلال سایر قواعد حقوقی به طور ناقص مورد حمایت قرار گرفته است.

این در حالی است که در کشورهای غربی سختگیرانه ترین قوانین در ارتباط با حریم خصوصی در ابعاد مختلف مورد تصویب قانونگذاران این کشورها قرار گرفته است. طبق ماده ۹ قانون حمایت از حریم خصوصی فرانسه که «قانون مدنی و شکل‌گیری حقوق حریم خصوصی» عنوان گرفته و تصریح می‌کند، احترام و رعایت حریم خصوصی با اصول کلی مسئولیت می‌تضمین می‌گردد.

برخلاف قوانین اساسی کشورهای که از حریم خصوص به صورت مشخص و در قالب اصول خاصی حمایت می‌کنند در قانون اساسی ایران، متن خاصی که از حریم خصوصی تحت این عنوان حمایت کرده باشد وجود ندارد. اما در برخی از اصول قانون اساسی، حمایت از حریم خصوصی مورد توجه قرار گرفته است که از جمله می‌توان به اصول ۲۲، ۲۳، ۲۵ و ۳۹ اشاره کرد. علاوه بر قانون اساسی، در برخی قوانین عادی نیز مواردی در حمایت از حریم خصوصی دیده می‌شود؛ برای مثال مواد ۵۸۰ و ۵۸۲ قانون مجازات اسلامی و ماده ۴ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و ماده ۱۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری به جبران تمام ضررهای مادی و معنوی اشاره کرده و تبصره همین ماده به تعریف زیان معنوی پرداخته است.

با آنکه قوانین و مقررات کنونی از برخی مصادیق حریم خصوصی حمایت کرده‌اند اما این حمایت‌ها کافی و کارآمد نیستند؛ از حریم جسمانی، حریم منزل، حریم خصوصی کارکنان و مستخدمان، حریم اطلاعات شخصی، حریم ارتباطات و حریم خصوصی افراد هیچ حمایتی صورت نگرفته است یا اگر حمایتی وجود دارد کافی و کارآمد نیست. وجود بسیاری از قوانین ناقص حریم خصوصی در کشور ما مؤید بر این امر است که حمایت‌های قضایی و قانونی مناسبی از حریم خصوصی افراد در جامعه اعمال نمی‌شود. بنابراین در اهمیت حریم خصوصی همین بس که در حوزه خصوصی است که شخص می‌تواند فردیت خویش را اعمال نماید، عدم شناسایی حریم خصوصی برای انسان به معنای نابودی فردیت اوست، چون در آن صورت وجدان کارایی‌اش را از دست می‌دهد. با از بین بردن حریم خصوصی چیزی جز عروسک‌های خیمه شب بازی یا صورت‌های انسانی باقی نمی‌ماند. لذا با توجه به اهمیت و جایگاه حریم خصوصی که حق مسلم هر شهروندی است، در نتیجه باید از حیطة تصمیمات مقطعی

و شخصی دور بماند. زیرا که عالی‌ترین احساسات و تفکرات بشر در خلوت معنوی آنها تبلور می‌یابد و مسلماً این احساسات و تفکرات نیاز به حفاظت و حمایت قانون در برابر تعرض و تجاوز دارد.

اگرچه در حقوق ایران، قانون مهمترین منبع «حقوق مسئولیت مدنی» محسوب میشود، رویه‌های قضایی از طریق احکام قضایی دادگاه‌ها و از طریق آرای وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور به منبع ذکر شده یاری می‌رسانند. اما نقش اندیشه‌های حقوقی و فقهی تحلیل و تفسیر کاربردی قواعد «مسئولیت مدنی جبران خسارات معنوی» همواره مورد توجه می‌باشد. در این میان فقدان راهکارهای مناسب و فقدان قواعد یکپارچه و معنون، از مهم‌ترین مشکلاتی است که پیش روی ضابطین در مواجهه با حریم خصوصی اشخاص میباشد. در هیچ یک از قوانین ایران، اصل از عادی و اساسی عبارت حریم خصوصی به صراحت مورد استفاده قرار نگرفته است. قانونگذار به طور کلی و ضمنی به استعمال الفاظی که دلالت بر این معنا دارند بسنده کرده است. لذا در کتاب حاضر، تبیین ضرورت جبران خسارات معنوی ناشی از نقض حریم خصوصی و شرایط مطالبه ضرر و زیان در قواعد ناظر بر حقوق معنوی به عنوان مهمترین مصداق سرمایه معنوی انسان مورد تدقیق و توجه ویژه قرار گرفته است. با توجه به اهمیت موضوع حاضر هدف آرمانی برآمده از این اثر، مشخص شدن خسارات قابل جبران به ویژه خسارات معنوی در حقوق داخلی و تطللی آن با حقوق اروپا که باعث پویایی و تحول در شناسایی هر چه بهتر خسارات قابل جبران خواهد شد. لذا در این کتاب به موضوعات ذیل در لابلای این فصول بدین شرح پرداخته شده است:

شامل سه فصل به ترتیب ذیل عنوان، شناسایی حریم خصوصی، اصول خسارات قابل جبران و منابع مسئولیت آن و شیوه‌های جبران و نحوه اجراء مسئولیت جبران خسارت می‌باشد.

در فصل اول که تحت عنوان شناسایی حریم خصوصی است در ابتدا به توضیح و توشیح تفصیلی حریم خصوصی، مفهوم و ماهیت، تعریف و مصادیق و قلمرو آن و جایگاه و سرمایه‌ها و حقوق معنوی پرداخته سپس به مطالعه کاربردی و عملی حریم خصوصی در نظام حقوق ایران و در آخر فصل به مطالعه تطبیقی حریم خصوصی با قوانین کشورهای اروپایی پرداخته شده است.

در فصل دوم که اختصاص به اصول خسارات قابل جبران و منابع مسئولیت آن دارد، در ابتدا در بخشی جداگانه مفهوم خسارت و انواع آن را به طور کلی مورد بحث قرار داده شده است تا یک شناخت کلی از مفهوم خسارت ارائه داده شود؛ پس از آن به بررسی شرایط

مطالبه خسارت قابل جبران پرداخته و در بخشی جداگانه و مستقل مسئولیت مدنی و وجوه افتراق آن با مسئولیت‌های دیگر و در ادامه منابع مسئولیت جبران خسارت معنوی در قوانین موضوعه مورد مباحثه قرار داده شده است.

پس از گذار از این مراحل آنچه که محققاً بحث آن لازم می‌آید شیوه‌های جبران و نحوه اجرای مسئولیت جبران خسارت که در فصل سوم به بیان آن پرداخته شده و در دو بخش مجزا و مستقل به تفصیل، جبران عینی و جبران بدلی مورد بررسی و مباحثه قرار داده شده و سپس به مبحث اجرای مسئولیت جبران خسارت پرداخته و نهایتاً در مبحث پایانی به مطالعه تمثیلی و ش‌های جبران خسارت پرداخته شده است.

مرضیه علیرضایی

تایستان ۹۹